

Вознюк О.В. Концепція особистості педагога як модель продуктивної професійної діяльності // Акмедосягнення науковців Житомирської науково-педагогічної школи: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 107-134.

ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ ВОЗНЮК – ТВОРЧИЙ ДОСЛІДНИК ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ СИНТЕЗУ ЗНАНЬ

Вознюк Олександр Васильович, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти і педагогічних інновацій Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Народився в селі Білокорівчи Олевського району Житомирської області 30 червня 1958 року в сім'ї військовослужбовця. З 1982 по 1987 р. навчався на факультеті іноземних мов Житомирського державного

педагогічного інституту. Після закінчення педагогічного інституту отримав диплом з відзнакою за спеціальністю вчителя англійської та німецької мови.

Стаж педагогічної роботи: у ЗОШ – 14 років, у вищих закладах освіти III-IV рівня акредитації – 16 років, в тому числі у Житомирському державному університеті імені Івана Франка – 7 років

У 2009 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата наук на тему "Синергетичний підхід як метод аналізу розвитку вітчизняної педагогічної думки (друга половина ХХ

століття)". У 2014 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора наук на тему "Теоретико-методологічні засади розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних змін".

Викладав та викладає такі **навчальні дисципліни**: "Основи педагогічної майстерності", "Історія педагогіки", "Методика викладання трудового навчання", "Порівняльна дошкільна педагогіка", "Організація дослідно-експериментальної діяльності дітей в природі", "Основи дефектології та логопедії", "Творча діяльність педагога дошкільної освіти", "Підготовка до практики в оздоровчому таборі", "Теорія соціального виховання", "Духовно-моральні чинники здоров'я особистості" та ін.

Має близько 500 публікацій, з них більше ніж 300 – наукових та близько 25 – навчально-методичного характеру, у тому числі – більш ніж 20 посібників, науково-методичних посібників та методичних рекомендацій (з них 3 навчальних посібника з грифом МОН України), більш ніж 40 монографій (одноосібних та у співавторстві), а також близько 120 праць опубліковано у фахових виданнях з *педагогіки, психології, філософії, економіки, історичних, технічних, філологічних, медичних наук*.

Зазначені праці відображають різнобічність наукових інтересів, які фокусуються навколо філософських засад теорії синтезу знань та охоплюють як **загальнофілософські проблеми** (проблеми комплексного вивчення людини; синтез науки і релігії; духовність, історичний розвиток та соціетальні риси українського народу; загальна теорія систем, системний аналіз та універсальна модель буття; філософія цілісності, тоталогія; теорія критичних явищ; універсальна синергетична парадигма розвитку та парадигма циклічності; теорія впливу, теорія керівного хаосу; проблеми синергетики (в освіті, психології, філософії, соціології, економіці, природничих науках); узагальнена модель макроекономічних явищ; концепція нелінійного прогнозування історичних подій; проблеми моделювання

штучної свідомості; парадигма фрактально-голограмної будови людини, соціумів та світу), так і **проблеми освіти** (система гармонійного розвитку людини; організація знань у системі освіти: розробка універсальних "матриць знань"; методика викладання іноземних мов та філологічних дисциплін; апроксимально-аналітичний метод викладання іноземних мов; проблеми теоретичної та прикладної лінгвістики; концепція функціональної асиметрії півкуль головного мозку людини; психологічні механізми прийняття рішення та розв'язання проблем; професійний розвиток особистості педагога; психологія креативності та духовність людини; маніпуляція індивідуальною та масовою свідомістю; розробка антиманіпуляційних технологій та психологія реклами; проблеми екологічного виховання та ноосферної освіти; гендерні аспекти в педагогіці та психології; алгоритми створення гармонійних творів мистецтва; постнекласична парадигма мистецької освіти; проблеми здорового способу життя учнівської та студентської молоді; проблеми інклюзивної освіти; нова парадигма психокорекції дітей з особливими потребами та механізм наркотичної залежності; нова парадигма моделювання та розвитку історико-педагогічного процесу; постнекласична концепція дошкільної освіти; постнекласична педагогіка; педагогічна парадоксологія; інноваційні технології в освіті; педагогіка навчаючої та виховуючої казки; логіко-евристична педагогіка; теорія особистості як трансцендентальної сутності; теоцентрична парадигма сучасної освіти; педагогіка життєвих фактів та ін.).

Наукові праці надруковано українською, російською, польською та англійською мовами, більше третини з яких знайшли відображення в Інтернет-ресурсах.

Результати наукової роботи були апробовані у виступах на більш ніж 250 міжнародних, всеукраїнських конференціях, круглих столах, семінарах в Україні, Польщі, Греції, Лівії, Італії, Білорусії, Росії, Казахстані.

Відповідальний секретар, член редколегії наукового часопису "Креативна педагогіка", журналу "Слово вчителю" та електронного видання "Андрагогічний вісник".

Дійсний член Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки Полісся, Української Академії Акмеології, член декількох наукових шкіл та наукових співтовариств та один з засновників педагогічної синергетики в Україні.

Координатор міжвідомчої науково-дослідної лабораторії "Громадянський розвиток особистості професіонала", створеної на базі Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України та ЖДУ імені Івана Франка.

Член Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання. В Інституті філософії (м. Київ) у рамках *Лабораторії постнекласичних досліджень* (керівник: проф. В.В. Кизима) є засновником філософського напрямку "*Синтез науки і релігії*". Один з організаторів курсів з християнської етики для вчителів у м. Житомирі. Координатор міжнародного італійсько-українського проекту "Дошкільні заклади та відносини між сім'єю, суспільством та навчальним закладом щодо дітей з особливими потребами від 0 до 6 років у м. Житомирі – Україна".

Головним науковим надбанням є **філософська теорія синтезу знань**, різні аспекти якої відображено в останніх монографіях автора (2005-2016 рр.) загальним обсягом близько 600 д.а. Подамо Інтернет-посилання на ці монографії:

<http://eprints.zu.edu.ua/19921/>

<http://eprints.zu.edu.ua/21740>

<http://eprints.zu.edu.ua/4073/>

<http://eprints.zu.edu.ua/5167/>

<http://eprints.zu.edu.ua/9067/>

<http://eprints.zu.edu.ua/9545/>

<http://eprints.zu.edu.ua/10049/>

<http://eprints.zu.edu.ua/12948/>

<http://eprints.zu.edu.ua/16366/>

<http://eprints.zu.edu.ua/20492/>

<http://eprints.zu.edu.ua/21735/>

2.2. КОНЦЕПЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА ЯК МОДЕЛЬ ПРОДУКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На основі опрацювання значної кількості наукової літератури розроблена *концепція особистості педагога як трансцендентальної сутності*.

Фундаментальною основою філософії та психолого-педагогічних наук постає проблема людської особистості, яка досліджувалася в контексті осягнення її сутності і соціальних умов актуалізації, оскільки метою розвитку людини є формування особистості (Б.Г. Ананьєв, І.Д. Бех, А.В. Петровський, К.Д. Ушинський, В.В. Рибалка) як самосвідомого початку Всесвіту.

Поглиблений аналіз проблемного поля дослідження дозволяє виявити щонайменше три принципові теоретичні проблеми, пов'язані як з вивченням 1) феномена унікальності і 2) самодетермінації (свободи) особистості, так і з її розумінням 3) парадоксальної єдності полярних атрибутів і чинників її функціонування, таких, наприклад, як самодостатність з одного боку, і соціальна зумовленість – з іншого.

Розглянемо ці три принципові теоретичні проблеми.

1) У процесі аналізу унікальності особистості виникає питання про те, як може космосоціоприродне середовище в нескінченній (принципово незлічимій) безлічі своїх елементів породжувати дещо унікальне і неповторне, не схоже ні на один з цих елементів.

2) У зв'язку з аналізом свободи особистості, виникає питання про те, як може підневільна сутність, якою є людина, повністю детермінована в плані свого розвитку та існування космосоціопріродним середовищем, бути особистістю, яка є, за визначенням, вільною від цієї детермінації. У строгому розумінні, відповідь на це одне з найскладніших філософських питань не може бути повністю вичерпана ні уявленнями про свободу особистості як поведінковий вибір з різних альтернатив, ані концепціями волюнтаризму, фаталізму, або

марксизму, що базуються на розумінні свободи як "пізнаної необхідності" та ін.

3) Парадокс несумісності двох полярних аспектів – самодостатності (свободи) особистості і соціальної зумовленості її формування та функціонування – найбільш повно виявляється в площині мотиваційної активності людини. Відомо, що розвиток людської особистості здійснюється за допомогою певного соціально-педагогічного середовища, яке постає чинником зовнішньої мотивації людської поведінки. Однак ця зовнішня мотивація, яка передбачає розвиток "з-під палки", має парадоксальним чином трансформуватися у внутрішню мотивацію, що реалізує існування людської особистості на основі незалежних від зовнішнього середовища внутрішніх мотиваційних механізмів, які звільняють людину від долі бути запрограмованим зовнішнім середовищем "біологічним роботом". Тут незрозумілим є яким чином, зовнішня детермінація переходить у внутрішню самодетермінацію, а об'єктивне трансформується у суб'єктивне.

Розгляд зазначених теоретичних **проблем** передбачає те, що в поле аналізу особистості потрапляють не тільки психологічні, а й загальнонаукові, а також філософські аспекти людини і світу (пов'язані, перш за все, із надзвичайно складним об'єктом науки і філософії, яким є принцип детермінізму, тобто принцип причинно-наслідкової залежності), що дозволяє дійти висновку: розв'язати зазначену фундаментальну проблему можна на шляхах комплексних міждисциплінарних постнекласичних досліджень, що базуються на принципі "методологічної надмірності", який на логіко-гносеологічному рівні пояснюється теоремою про неповноту К. Геделя. Згідно цієї теореми, в достатньо багатій формалізованій науковій мові є істинні твердження, які принципово неможливо довести (або спростувати) за допомогою засобів, формалізованих у межах цієї мови.

Відповідно до теореми про неповноту, в будь-якої наукової теорії (концепції), що оперує своєю мовою – специфічною системою взаємозалежних фактів, понять, законів, принципів, постулатів – завжди знаходяться деякі закони і принципи, які неможливо обґрунтувати в рамках даної теорії.

У силу цього наукові цілі теорії, пов'язані з обґрунтуванням її наріжних положень, часто виявляються недосяжними, оскільки, по-перше, в теорії завжди виявляються концептуальні лакуни – положення, які неможливо обґрунтувати (або спростувати). І, по-друге, те, що обґрунтовано в рамках однієї теорії, часто неможливо обґрунтувати в рамках іншої теорії, яка оперує іншими взаємопов'язаними фактами, поняттями, законами, принципами, постулатами.

Тому у всьому розмаїтті теорій і концепцій особистості неможливо знайти універсальну теорію, яка б змогла об'єднати зміст всіх інших, оскільки це об'єднання вимагає інтеграції й уніфікації всіх ключових положень теорій особистості, що часто суперечать одна одній, оскільки вони ґрунтуються на різних й іноді полярних теоретичних конструктах (постулатах, базових принципах, основоположних положеннях і поняттях).

Вирішення цієї здавалося б непереборної теоретико-методологічної труднощі є можливим за допомогою застосування принципу методологічний надмірності, тобто піднесення дослідника на новий гностичний **рівень** пізнання не шляхом об'єднання безлічі теорій особистості в площині традиційних методологічних критеріїв їх побудови, а шляхом розгляду феномена особистості в більш широкому й інформаційно "надмірному" пізнавальному контексті.

Це дає можливість вийти з досить вузьких соціально-психолого-педагогічних рамок традиційного вивчення особистості, тобто дозволяє розглядати її з позиції більш загальної міждисциплінарної гностично-онтологічної бази, залучаючи як результати постнекласичних досліджень, наукові феномени релятивістської і

квантової фізики, синергетики, формальної логіки, так і паранормальні явища "граничної реальності" (або "реальності неймовірного"), а також уявлення релігійної свідомості, в тому числі орієнтальні доктрини – східні вчення, в деяких з яких кількість психологічних понять на порядок вище, ніж у сучасній психології.

Сходження на згаданий новий більш високий "гностичний **обрій**" пізнання дозволяє побудувати так звану **трансцендентальну концепцію особистості, або людського "Я"**. При цьому трансцендентальність виступає основоположною, сутнісною, необхідною і достатньою характеристикою особистості в силу того, що саме за допомогою акта трансценденції досягається **свобода – сутнісна ж, тобто необхідна і достатня характеристика особистості**.

Зазначимо, що **трансцендування** (від лат. *transcendo* – *переходити, перебиратися*) може розумітися як:

1) вихід за межі дійсного;

2) вихід із стану заглибленості свідомості в мирське життя за її межі з метою здобуття істини і сенсу буття. В екзистенціалізмі таку заглибленість нерідко прирівнюють до рабства людини, а трансцендування – до звільнення.

3) С. Франк розрізнив "трансцендування зовні" (коли індивідуальна душа виходить за рамки своєї суб'єктивності до "іншого") і "трансцендування всередину" (або вглиб) – у сферу духу для вкорінення в духовній основі буття, що виявляє об'єктивну реальність і справжню опору індивідуального душевного життя.

Таке розуміння особистості як трансцендентальної сутності базується на парадоксі самосвідомості, пов'язаному з процесом редукції в невизначеність, відомий тим фахівцям, які пояснюють процес усвідомлення людиною самої себе за допомогою якогось внутрішнього усвідомлюючого початку – маленького чоловічка (гомункулуса): однак це, у свою чергу, вимагає,

щоб у даному гомункулуса існував ще один гомункулус, який усвідомлює себе, і так до нескінченності.

З ідеєю трансцендування, "виходу за межі" початкового рівня перетворення конкретної ситуації (Е.Фромм, К. Лешлі, М.Бубер, Д.Б.Богоявленська, Д.Н. Завалішина, А.М. Матюшкін, Ю.М.Кулюткін, Р.С.Сухобська, Я.О. Пономарьов) пов'язані певні теоретичні передумови виділення надситуативної проблемності у вирішуваній педагогічній ситуації. Поширеною формою "виходу за межі" в будь-якому продуктивному розумовому процесі виступає встановлення нових зв'язків і формування узагальнень, які дозволяють створити більш довершений спосіб дії. Як наслідок, продуктивний процес стає багатовимірним, гнучким.

Можна говорити про декілька механізмів процесу трансценденції, тобто дистанціювання від космосоціоприродної реальності, в якій людина існує, **створюючи** з нею органічну єдність. Ця реальність реалізується у контексті фундаментальної її моделі, що використовується у філософії – людина та світ ("Я" та не-"Я"). Світ (Всесвіт), у свою чергу, в найбільш повному і фундаментальному вигляді можна уявити у сфері п'яти основних науково-філософських категорій, які виробило людство, – трьох форм буття матерії (**час, простір, рух**) і двох видів матерії – **речовини і поля**.

Таким чином, *трансценденція людини від реальності (буття) як актуалізація особистості реалізується у процесі трансценденції від кожного із зазначених аспектів реальності, в тому числі й самої себе.*

1. Процес хрональної трансценденції передбачає дистанціювання (звільнення) людини від принципу причинно-наслідкової залежності, яка задається часом як принципом послідовного лінійного розгортання тих або інших процесів. Звільнення (трансценденція) від лінійної заданості життєвого процесу реалізується в контексті синергетичних механізмів розвитку будь-якої системи, які виявляють **біфуркаційно-хаотичні** (граничні,

критичні, сензитивні, флуктуаційні) фази, в яких система, що розвивається, звільняється від принципу лінійного детермінізму, входить у динамічну невірноважену фазу, в якій старого стану системи вже нема, а нового – ще нема.

Порівнюючи характер взаємовідношень Хаосу і Порядку з варіантами еволюційної та біфуркаційної траєкторій розвитку систем, Е.А. Азроянц стверджує, що момент переполюсовання суперечностей (їх взаємний перехід, який спостерігається у діалектичному процесі розвитку) лежить точно на біфуркаційній частині життя системи. Решта лежить у сфері лінійних еволюційних перебудов¹. Відтак, саме у біфуркаційній фазі людина здобуває свободу від детермінізму світу, тобто стає **вільною сутністю**.

2. Просторова трансценденція особистості реалізується в площині уявлень про Абсолютну сутність (Бога), трансцендентну буттєвому простору світу і повністю вільною від нього. Простір тут виступає буттєвою ареною, в яку занурені предмети і явища космосоціоприродної реальності, тому простір, по суті, символізує світ, універсум в цілому, а дистанціювання від простору можна розуміти як дистанціювання від принципу буття в цілому, що передбачає вихід за його межі в **сферу Абсолюту**.

3. Речовинна трансценденція реалізується як процес дистанціювання людини від себе як цілісності, як речовинно-психічної (субстратної) єдності. Це відбувається у процесі **рефлексії, самосвідомості**, що досягається, у свою чергу, в процесі мислення, а саме, такого мислення, яке постає діалектичним, творчим, парадоксальним, тобто відкритим парадоксу.

4. Польова трансценденція реалізується як дистанціювання людини від принципу поля, що реалізує механізм взаємодії в нашому інерційному світі.

---

¹ Азроянц Э.А. Глобализация: катастрофа или путь к развитию? Современные тенденции мирового развития и политические амбиции. –М.: Издательский дом "Новый век", 2002. – 416 с.

Звільнення від принципу поля, тобто від принципу інерційності означає актуалізацію **волі** (вольового початку людини) як суть принципово неінерційної, такою, що діє "від супротивного".

Воля – це антиінерційна сутність, тобто вона постає поза нашим світом, оскільки атрофується за відсутності перешкод. На відміну від нашого інерційного світу, де тіла уповільнюють рух перед перешкодами і прискорюються після поштовху, воля діє навпаки. Тому цілком справедливим є вчення П.В. Симонова про волю, у якому він протиставить волю людини її потребам, визначаючи волю як “антипотребу”.

Дійсно, пише П.В. Симонов, воля як “неінерційна” (ірраціональна) сутність актуалізується та підвищується перед перешкодою й атрофується за умов відсутності перешкод. Воля поводить себе так само, як поводить себе тіло з “уявною масою”, яка виражається уявним числом, таким, наприклад, як корінь квадратний з мінус одиниці. Тіло з уявною масою теоретично повинно прискорюватись перед перешкодою і зупинятися від поштовху². Цей механізм можна проілюструвати теорією дисонансу Л. Фестінгера, де ми можемо дізнатися, що діти, яким загрожували невеликим покаранням за те, що вони грали з улюбленою іграшкою, зменшують свою прихильність до іграшки в набагато більшому ступені, ніж діти, яким загрожували великим покаранням³.

5. Динамічна трансценденція як подолання руху як принципу "тут і тепер" може бути проаналізована в контексті розуміння людського "Я" як сутності принципово надситуативної, вільною від принципу "тут і тепер", зануреної в систему ціннісних орієнтацій (ідеалів), націлених на *майбутнє*. Тобто, бути трансцендентним руху, означає залежати не від сьогодення (актуального моменту руху), а майбутнього (дещо потенційного), у сфері якого рух ще чекає бути актуалізованим. Майбутнє

---

² Симонов П.В. Мозговые механизмы эмоций / П.В. Симонов // Журнал Высшей нервной деятельности. – Вып. 2. – Т. 47. – 1997. – С. 320–328.

³ Festinger L. A theory of cognitive dissonance / L. Festinger. – Standford, 1957, N. Y., 1964. – 291 p.

як **мета** реалізується в контексті **сенсу** ("мета є сенс") як ціннісно-світоглядній категорії.

Зазначимо, що ідея переборення руху як **динамічної трансценденції** людського "Я" може бути проаналізована у нашій концепції особистості людини як сутності принципово надситуативної, зануреної у систему ціннісних орієнтацій (ідеалів), що націлені у **майбутнє**. Таким чином, для того, щоб перебороти парадокс розвитку та зрозуміти "Я" людини як трансцендентну сутність, котра виявляє принципову генетичну й причинну відстороненість людини від феноменального світу, можна припустити, що людське "Я" кристалізується у майбутньому, як відсторонений від теперішнього, занурений у майбутнє ідеальний момент мотивації поведінки людини.

Це потенційне (віртуальне, ідеальне) майбутнє виявляє здатність, поряд з теперішнім, мотивувати поведінку людини. Ця мотивація й детермінація майбутнім теперішнього, постає у трьох функціях **аналітичної рефлексії майбутнього та системи цінностей** (ідеалу), що мотивує теперішню поведінку людини;

6. Нарешті, **індивідуальна трансценденція** передбачає подолання людини самої себе, переборення егоцентричного принципу, що означає розвиток здатності до **самопожертви, любові, емпатії**, що передбачає здатність людини зрікатися себе; і якщо цей процес сповнюється певного сенсу, а не є простим актом суїциду, то в цьому разі маємо акт самопожертви людини заради реалізації певної зовнішньої цілі, яка, відповідно до категоричного імперативу Канта, орієнтується на людину.

Відтак, ми здійснили одне з найбільш універсальних узагальнень, яке стосується видів та форм буття і законів діалектики. Стосовно останніх зазначимо, що традиційно відомі три закони діалектики. **Четвертий – всезагальний зв'язок предметів і явищ – був деякий час визнаним у сталінські часи.** Філософський принцип єдності та

цілісності світу також можна вважати діалектичним законом. Таким же чином можна вважати законом діалектики принцип взаємодії, яка реалізує резонанс – здатність предметів, що взаємодіють, реагувати одне на одне, змінюючись при цьому. **Визначені концептуальні положення можна застосувати до характеристики компонентів особистості педагога.**

Таблиця 1

Відповідність компонентів особистості педагога видам та формам буття і законам діалектики

КОМПОНЕНТИ ОСОБИСТОСТІ	ВИДИ ТА ФОРМИ БУТТЯ	ЗАКОНИ ДІАЛЕКТИКИ
Самосвідомість, рефлексія	Поле , яке не має маси спокою, постає процесом рефлексії буття, оскільки поле можна вважати передавачем взаємодії речовинних форм	Всезагальний зв'язок предметів та явищ світу , що реалізує рефлексивно-самосвідому функцію світу
Цінність, ціль	Речовина , яке має масу спокою і як головна "цінність" буття, постає вкрай рідкою сутністю у Всесвіті	Єдність світу , його цілісність, що реалізує ціннісно-цільову установку ("ціль – ціле")
Воля, активність	Рух як активний, "вольовий" принцип буття, оскільки все перебуває у русі, то останній постає принципом переборення меж сталості буття	Заперечення заперечення , що реалізує принцип волі як заперечення примусу середовища
Свобода, самодетермінація	Простір як сутність, що все в собі вміщую, залишаючись при цьому "за кадром" як "нейтральний" елемент	Єдність та боротьба протилежностей , що реалізує принцип парадоксу й хаосу, який постає механізмом досягнення свободи
Творчість, божественність	Час , який конститує творіння (задає часові межі Всесвіту), що постає божественним актом	Перехід кількості в якість , що забезпечує зміну предметів і явищ (у часі)

<i>Саможертвність, любов</i>	Фізичний вакуум , з якого утворено все суще, що робить фізичний вакуум своєрідним жертвним початком світу	Взаємодія і резонанс , що реалізує обопільний аспект існування предметів і явищ світу.
------------------------------	--	---

Відтак, можна говорити про шість компонентів особистості педагога, які корелюють з головними аспектами соціоприродної реальності.

Таблиця 2

Компоненти особистості педагога та їх відповідність основним цивілізаційним сутностям

Компоненти (початки) особистості педагога	Суспільно-економічна формація	Педагогічні цивілізації	Діалектичний етап розвитку	Основна цивілізаційна роль людини
<i>Самосвідомо-рефлексивний початок</i>	Комунізм, інформаційний стан соціуму	Креативна	Синтез	Особистість
<i>Цільовий, ціннісно-смісловий початок</i>	Соціалізм			
<i>Вольовий початок</i>	Капіталізм	Репродуктивна	Антитеза	Фахівець
<i>Вільний, самодетермінований початок</i>	Феодалізм			
<i>Божественний творчий початок</i>	Рабовласницька формація	Природна	Теза	Громадянин
<i>Саможертвний початок</i>	Первісно-общинна формація			

Зазначимо, що аналіз буттєвих модусів людини дозволив диференціювати щонайменше шість таких модусів: **біологічний** (спадкові біологічні якості), **психологічний** (якості, пов'язані із перебігом психічних процесів), **соціальний** (якості, що реалізуються через існування людини у соціумі), **професійний** (якості, що визначаються фахово-діяльнісною активністю людини), **ціннісний** (якості, пов'язані із її морально-світоглядними орієнтирами), **антропологічний** (якості, які виявляються у зв'язку із належністю людини до *Homo sapiens*, що, відповідно до релігійного погляду, наділена вільною волею).

Ці модуси корелюють як із компонентами особистості

педагога, так і з головними мислительними стратегіями педагога, які визначають такі типи педагогів: **синтезатор** (відкрита конфронтація, позиція стороннього спостерігача, фантазування у стилі "що буде, якщо...", негативний, критичний аналіз, інкубація суперечностей); **ідеаліст** (інтерес до цілого, визначення цілей та критеріїв, рецептивне слухання, пошук засобів для досягнення злагоди, апологія гуманності); **прагматик** (фрагментарність, експериментування, пошук швидкої віддачі, тактичне мислення, маркетинговий підхід, планування можливостей); **аналітик** (систематичний аналіз варіантів, потреба у додаткових даних, консервативне фокусування, конструктивна увага до деталей, аналіз через синтез); **реаліст** ("Що? Де? Коли? Як?») інвентаризація ресурсів, прагнення до практичних результатів, спрощення, опора на думку фахівців, корегування)⁴; **діалектик** (поєднання протилежностей, пошук тотального синтезу, тяжіння до творчості, вихід за межі актуальної даності, надситуативність). Подамо взаємозв'язки зазначених категорій:

Таблиця 3

Взаємозв'язки між типами педагога (відповідно до мислительних стратегій), його базовими буттєвими модусами та компонентами особистості

КОМПОНЕНТИ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА	ТИПИ ПЕДАГОГІВ	БУТТЄВІ МОДУСИ ЛЮДИНИ
Самосвідомо- рефлексивний початок	Синтезатор (сторонній спостерігач)	Психологічний модус
Цільовий, ціннісно- смісловий початок	Реаліст (практичні результати)	Ціннісний модус
Вольовий початок	Прагматик (планування можливостей)	Біологічний модус

⁴ Рогов Е.И. Личность учителя: теория и практика / Е.И. Рогов. – Ростов-на-Дону: Изд. Феникс, 1996. – 512 с. – С. 166-167.

<i>Вільний, самодетермінований початок</i>	<i>Аналітик</i> (аналіз варіантів та їх вибір)	Антропологічний модус
<i>Божественний творчий початок</i>	<i>Діалектик</i> (синтез протилежностей, творчість)	Професійний модус
<i>Саможертвний початок</i>	<i>Ідеаліст</i> (апологія гуманності)	Соціальний модус

Компоненти особистості педагога також співвідносяться з суттєвими напрямками та ознаками сучасної філософії як форми суспільної свідомості, яких шість:

раціоналізм, практицизм та сциєнтизм (спрямованість на реальне життя – індивідуальне, соціальне, матеріальне, духовне та його раціонально-наукову інтерпретацію),

еволюціонізм (ідея еволюції природи, суспільства та людського пізнання),

креаціонізм (ідея створення світу Богом),

релятивізм (ідея відносності всілякого знання та форм його здобування),

холізм, тоталлогія (спрямованість на пізнання цілісності світу та його розгляд під кутом зору парадигми цілісності),

містичність та ірраціоналізм (спрямованість на містично-приховані аспекти буття та використання ірраціональних засобів їх досягнення):

Таблиця 4

Таблиця відповідності напрямів сучасної філософської думки фундаментальним компонентам особистості педагога

<i>КОМПОНЕНТИ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА</i>	<i>НАПРЯМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ</i>
<i>Самосвідомо-рефлексивний</i>	Релятивізм
<i>Цільовий, ціннісно-смиловий</i>	Еволюціонізм
<i>Вольовий</i>	Раціоналізм, практицизм та сциєнтизм
<i>Вільний, самодетермінований</i>	Холізм, тоталлогія

<i>Божественно-творчий</i>	Креаціонізм
<i>Саможертвовно-емпатійний</i>	Містичність та ірраціоналізм

Зазначені відповідності можна простежити й на основі інноваційних шкіл XX століття:

Таблиця відповідності інноваційних шкіл ХХ століття фундаментальним компонентам особистості педагога

КОМПОНЕНТИ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА	ПРИНЦИПИ ТРАНСФОРМАЦІЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
Самосвідомо- рефлексивний	<i>"Відкриті школи"</i> (з'явилися в Великій Британії) стверджували індивідуальний характер навчання, яке зводилося до фактичної відмови від обов'язковості навчальних планів і програм, класно-урочної форми навчання, твердого розкладу та єдиного шкільного режиму, скасування оціночної системи контролю .
Цільовий, ціннісно- смысловий	Школа, організована відповідно до <i>"методом проектів"</i> (У.Кілпатрик, США, Б. Рассел, Великобританія), надавала учням право вільного вибору занять. <i>"Школа для життя, через життя"</i> (О. Декролі, Бельгія) – навчання і виховання в тісному зв'язку з природою, опора на діяльність і свободу дитини, тісний контакт з сім'ями учнів.
Вольовий	<i>"Школа діяння"</i> (Д. Дьюї , США) прагнула наблизити навчання до життя і досвіду дітей , стимулюючи їх природний розвиток . З даного напрямку виникли: <i>"Лабораторна школа"</i> (Д. Дьюї); <i>"Ігрова школа"</i> (К.Пратт), <i>"Дитяча школа"</i> (М. Наумберг), <i>"Органічна школа"</i> (М.Джонсон) та ін.
Вільний, самодетер- мінований	<i>"Трудова школа"</i> (вперше з'явилися в Німеччині, Швейцарії, Австрії, Франції; в Росії це трудові школи А.С.Макаренка, С. Т. Шацького, П.П. Блонського) забезпечувала професійну підготовку школярів , орієнтувала на працю як самоцінність і як елемент культури, спиралася на самостійність школяра і організацію самоврядування. Школи, які працюють за <i>"дальтон-планом"</i> (вперше з'явилися в Англії, потім у США): свобода дитини, взаємодія його з групою дітей, розподіл навчального часу. <i>"Неградуїтовані школи"</i> (США) – навчальні заклади , в яких скасовано поділ на річні класи. Навчання по кожному циклу надає можливість освоювати програму в індивідуальному ритмі.
Божественно- творчий	<i>Вальдорфська школа</i> (Р. Штайнер, Німеччина) вирішувала завдання всебічного розвитку особистості дитини за допомогою інтенсивної духовної діяльності. Тому школа орієнтувалася на автономне від соціального світу духовне життя дітей.
Саможертвно- емпатійний	<i>"Вільні шкільні громади"</i> (засновані в Німеччині Г. Літц, П.Гехебом) – школи- інтернати, організація

	життя якої будувалася на принципах вільного розвитку дитини і співробітництва громадян невеликого суспільства.
--	--

Можна також співвіднести й принципи реформаторських напрямів у нетрадиційній педагогіці ХХ століття з фундаментальними компонентами особистості педагога.

Таблиця 6

Таблиця відповідності реформаторських напрямів у педагогіці ХХ століття фундаментальним компонентам особистості педагога

КОМПОНЕНТИ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА	РЕФОРМАТОРСЬКІ НАПРЯМИ У ПЕДАГОГІЦІ ХХ СТОЛІТТЯ
Самосвідомо- рефлексивний	Педагогіка особистості (Е.Вебер, Г.Гаудінг, Г.Шаррельман, Е.Зальвюрк, А.Лихтварк, Німеччина) – виховання як синхронна взаємодія вихователя та вихованця носить творчий характер, виключає придушення особистості та передбачає виховання через мистецтво.
Цільовий, ціннісно- смісловий	Прагматична педагогіка , прогресивізм (Д.Дьюї, Е.Паркхерст, У.Кілпатрик, Е. Коллінс, США) – метод учіння через дію, школа дії, а не навчання.
Вольовий	Експериментальна педагогіка (В.А.Лай, Е.Мейман, Німеччина, А.Біне, Франція, О.Декролі, Бельгія, П.Бове, Е.Клапаред, Швейцарія, Е. Радндайк, У.Кілпатрик, США) – культ факту та математичної точності, навчання та виховання виходить з психології дитини, теорія вродженої обдарованості, інтелектуальні тести, біхевіоризм.
Вільний, самодетер- мінований	Вільне виховання (Е.Кей, Швейцарія, М.Монтессорі, Італія) входить з потреб дитини.
Божественно- творчий	Функціональна педагогіка (Е.Клапаред, А.Феррьєр, Швейцарія, С. Френе, Франція) – дитяча гра, опора на інтереси кожного учня, періодизація розвитку дитини та дитячих інтересів.
Саможертвно- емпатійний	Трудова школа та громадянське виховання (Г.Кершенштейн, Німеччина) – головна мета: трудова і фізична підготовка до професійної діяльності.

У цьому зв'язку важливим є узагальнення, яке

стосується відповідності цивілізаційних освітніх змін фундаментальним компонентам особистості педагога.

**Таблиця відповідності цивілізаційних
освітніх змін фундаментальним компонентам
особистості педагога**

КОМП-ТИ ОСОБ-ТИ ПЕДАГОГА	ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
Самосві- домо- рефлек- сивний	<p>Зміна парадигми навчання: від репродуктивної "школи пам'яті" (знання, орієнтовані на минуле) – до творчо-продуктивної "школи мислення" (знання, орієнтовані на майбутнє).</p> <p>Зміна парадигми пізнання: від орієнтації на зовнішню соціально-педагогічну реальність та дисциплінарну модель освіти – до спрямованості у глибини свого "Я" через рефлексію, критичне мислення, самосвідомість як умов реалізації транс- та міждисциплінарної моделі</p>
Цільовий, ціннісно- смысловий	<p>Зміна місії освіти: від підготовки підростаючого покоління до життя – до забезпечення умов формування особистості, що перебуває у процесі самовдосконалення та формує соціальні умови свого життя</p> <p>Зміна мети освіти: від навчання як знаннєцентрованої мети освіти – до виховання як гуманістично-людиноцентрованої мети освіти.</p>
Вольовий	<p>Зміна парадигми педагогічного впливу: від формувальної парадигми педагогічного впливу – до розвивальної парадигми.</p> <p>Зміна парадигми предмету впливу: від виховання як об'єкта педагогічного впливу – до виховання як суб'єкта, що трансформує зовнішній вплив та здійснює самовплив.</p>
Вільний, самодетер- мінований	<p>Зміна парадигми освітнього процесу: від навчання, що мотивується зовнішніми обставинами, до самонавчання, що реалізується завдяки внутрішній мотивації учасників освітнього процесу.</p> <p>Зміна моделі існування людини: від адаптивної до неадаптивної моделі, від регуляції зовнішнім середовищем до саморегуляції, самоактуалізації, самореалізації, самоздійснення, саморефлексії, саморозвитку, самовдосконалення, самопереконавання.</p>
Божест- венно- творчий	<p>Зміна погляду на людину: від розуміння людини як біосоціальної істоти – до розуміння її як істоти ноосферної, космопланетарної, божественної.</p> <p>Зміна освітнього маршруту – від дискретного до континуального, тобто від освіти "на все життя" до неперервної освіти й життєтворчості протягом всього життя.</p>
Саможер- товно- емпатійни й	<p>Зміна взаємин учасників освітнього процесу: від суб'єкт-об'єктних стосунків як механізму передачі знання – до суб'єкт-суб'єктних взаємин як механізму сумісного здобування (генерації) знання шляхом творчості.</p> <p>Зміна мотивів педагогічної діяльності: від актуальної прагматичної установки педпраці як засобу забезпечення життя до потенційної духовної установки педпраці як сенсу життя, спрямованого у вічність.</p>

Розглянемо модель особистості педагога у контексті його професійно-педагогічних та особистісних якостей.

Таблиця 7

Важливі професійно-педагогічні якості педагога

<i>КОМПОНЕНТИ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА</i>	<i>ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЯКОСТІ ПЕДАГОГА</i>
<i>Самосвідомо- рефлексивний</i>	Доступність методів педагога для учнів, тобто "методичність" знань як здібність ці знання ефективно викладати і сприймати; розуміння природи дитини, бачення в ній задатків майбутніх здібностей як придатності для певного виду майбутньої діяльності; усвідомлення цілісності людини і біосфери; здатність мислити і будувати навчально-виховний процес у системі діалогу; здатність розуміти іншого, знаходити компроміси, вміти вести дискусію; здатність формувати естетичні критерії оцінки явищ; оцінка педагогом самого себе, своїх педагогічних можливостей, професійних якостей і ролі у творчому перетворенні себе і навколишніх обставин; адекватна самооцінка свідчить про ступінь власної гідності, характер спрямованості вчинків учителя; передбачливість, принциповість, самостійність, самокритичність, емпатійність.
<i>Цільовий, ціннісно-смиловий</i>	Уміння захопити знаннями, відповідальність, спрямованість на самовдосконалення, переконання у своєму призначенні, педагогічній місії.
<i>Вольовий</i>	Уважність, витримка і самовладання, дисциплінованість, емоційна стійкість, критичне мислення, духовне та фізичне здоров'я, наполегливість, незалежність, організованість, почуття власної гідності, уміння впливати на учнів, мотивувати їх на розвиток та саморозвиток
<i>Вільний, самодетермінований</i>	Ініціативність, гнучкість поведінки, прагнення до професійного самовдосконалення
<i>Божественно- творчий</i>	Розуміння гармонійної єдності Всесвіту, його екологічності, глибокі професійні знання, висока професійна компетентність, що відповідає творчому рівню діяльності в ОКХ вчителя-предметника; довершена педагогічна техніка, багатомірна людина, що характеризується проблемно-орієнтованим професіоналізмом, майстерність, захопленість, ініціативність; прагнення вчителя до ідеалу зумовлюється необхідністю гармонійного самовдосконалення, що забезпечує професійну, інтелектуальну та морально-духовну довершеність педагога
<i>Саможертвно- емпатійний</i>	Працелюбство, принциповість, чесність, вимогливість до себе, любов до дітей, гуманність, доброта, сумлінність, доброзичливість, турбота про учнів, товариськість, порядність тощо.

Важливим постає також зіставлення компонентів особистості педагога з системними та інструментальними ознаками педагогічної технології⁵:

Таблиця 8

Таблиця відповідності ознак педагогічних технологій фундаментальним компонентам особистості педагога

КОМПОНЕНТИ ОСОБИСТОСТІ	ОЗНАКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Самосвідомо-рефлексивний	Тип організації та управління пізнавальною діяльністю
Цільовий, ціннісно-смиловий	Провідні чинники психічного розвитку
Вольовий	Концепція засвоєння досвіду
Вільний, самодетермінований	Орієнтація на особистісні структури суб'єктів освітнього процесу
Божественно-творчий	Філософська основа
Саможертвовно-емпатійний	Ставлення до дитини

Розглянемо **головні шляхи формування особистості педагога у контексті психолого-педагогічної науки.**

1. Основний механізм розвитку **самосвідомо-рефлексивного початку особистості** полягає як у розвитку механізмів абстрактно-логічного мислення (завдяки проблемним лекціям), що реалізує механізми абстрагування людини від самої себе й світу, так і в розвитку рольового початку людини, що досягається за допомогою соціально-рольових тренінгів, у яких учасники суб'єкти освітнього процесу можуть значно збільшити репертуар своїх соціальних ролей, навчитися швидко переходити від однієї ролі до іншої залежно від обставин. При цьому тренінги реалізують педагогічні ситуації, які вчителі мають опрацювати у контексті формування особистісних якостей, моральних принципів

⁵ Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 252 с.

та переконань, ціннісних орієнтацій учнів⁶.

2. Розвиток цільового, ціннісно-смислового початку особистості пов'язаний як з формуванням абстрактно-логічних, рефлексивних механізмів людського мислення ("мета є сенс"), так і розвитком мотиваційних механізмів людської поведінки, спрямованих на майбутнє і пов'язаних з рефлексією майбутнього, що на психолого-педагогічному рівні реалізується в технології "завтрашньої радості" як побудови перспективних ліній діяльності, розробленої А.С. Макаренком⁷. Цей напрям також реалізується як на рівні лекцій, так і тренінгових вправ, які спрямовується на розвиток рефлексії майбутнього та процесу цілепокладання, проектування власної педагогічної діяльності. Тут важливе значення мають і педагогічні задачі, які допомагають учителю осмислити та реалізувати на практиці передовий педагогічний досвід⁸,

---

⁶ Дубасенюк О.А., Вознюк О.В. Професійно-педагогічні задачі: типологія та технологія розв'язання: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Імені Франка, 2010. – 272 с. – С. 168-170.

⁷ Бех І.Д. Деякі аспекти нової виховної парадигми: в контексті творчості А. С. Макаренка / І. Д. Бех, О. В. Вознюк, М. В. Левківський // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 1 (30). – С. 5-17.; Вознюк О.В. Новий підхід до розуміння людського "Я" як цілісності та педагогічна система Макаренка / О. В. Вознюк // Національна освіта у контексті творчості А. С. Макаренка : зб. наук. праць / за ред. проф. М. В. Левківського. – Житомир : ЖЦНТЕІ, 2003. – С. 28-31.; Вознюк О.В. Синергетичні засади педагогічної системи А.С.Макаренка / О.В. Вознюк // Антон Макаренко і сучасність: Збірник наукових праць / За ред. проф. Левківського М.В. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 42-50.; Вознюк О.В. Аналіз еталонного акме-синергетичного середовища на прикладі виховного закладу А.С. Макаренка // Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід: Монографія /За ред.О.А.Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – С. 146-163.; Вознюк О.В. Виховний заклад А.С.Макаренка як довершена педагогічна система та гармонійне розвивальне середовище // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 3 (29). – Суми: Вид-во СумДПУ, 2013. – С. 10-20.; Вознюк О.В. Теоретико-методологічні та технологічні аспекти педагогічної системи А.С. Макаренка у контексті глобальних проблем сучасної освіти // Інноваційність ідей А. С. Макаренка в педагогіці ХХІ століття / за ред. О.А. Дубасенюк: монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 72-104.; Вознюк А.В., Дубасенюк А.А. Синергетический характер воспитательной системы А.С.Макаренко // Воспитание человека – дело счастливое и посильное: материалы Международных социально-педагогических чтений, посвященных 125-летию Антона Семеновича Макаренко (22 марта 2013 года) – под. Ред. Л.В.Мардакаева. – М.: Изд-во РГСУ, 2013. – С. 434-440.

⁸ Дубасенюк О.А., Вознюк О.В. Професійно-педагогічні задачі: типологія та технологія розв'язання: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Імені Франка, 2010. – 272 с. – С. 199-200.

завдяки якому педагог виявляє зразки для наслідування у моральній та професійній сферах.

3. Розвиток вольового початку людини спирається на вольову концепцію (інформаційну теорію емоцій) П.В.Симонова⁹, згідно якій воля як виразник автономно-вільного начала є парадоксальна сутність вже за своїм визначенням – позамежна, надсвітова. Воля як неінерційна сутність відповідає феноменам іншого, "неінерційного" світу, де тіла, на відміну від нашого інерційного світу, прискорюють рух перед перепонами й уповільнюють цей рух поза дією зовнішніх впливів.

Відповідно, для формування волі необхідна наявність "неінерційних" зон автономного поведінки учасників освітнього процесу, у яких вони могли б виявляти власну ініціативу. Відтак, розвиток саморегулятивних вольових якостей досягається завдяки виконанню несанкціонованих зовнішнім середовищем дій.

Зони автономної поведінки, у свою чергу, повинні формувати в педагогів потребу розширення векторів дії власної волі, які необхідно спрямовувати в русло педагогічної діяльності інноваційного характеру і водночас у сферу саморозвитку та самовдосконалення, у тому числі у сфері здорового способу життя. При цьому вольова психологічна установка на подолання перешкод зовнішнього середовища перепрофілюється і **спрямовується** всередину: педагоги мають навчитися переборювати труднощі і перешкоди, пов'язані з внутрішніми ресурсами власної психіки і власною поведінкою, тобто формувати навички самоконтролю. Зовнішні перешкоди (у вигляді сучасних соціально-економічних проблем, зумовлених цивілізаційними змінами) при цьому не розглядаються як негативні об'єкти, а починають усвідомлюватися як необхідна умова формування волі. Тобто відбувається усвідомлення цих проблем як необхідного елемента формування

---

⁹ Симонов П.В. Сознание, подсознание, сверхсознание / П.В. Симонов // Наука и жизнь. – 1975. – № 12. – С. 45–51.; Симонов П. В., Ершов П. М. Темперамент, характер, личность. – М.: Педагогика, 1984. – 160 с.; Станиславский К.С. Работа актера над собой. – М.: Искусство, 1951. – 668 с.

вольового початку, що, у свою чергу, є необхідною умовою становлення людської особистості.

Для того, щоб проілюструвати дію механізму волі, наведемо висновки Б. Беттельгейма, котрий провів декілька років у фашистських концтаборах і написав книгу *“Просвітлене серце”*. Він вивчив умови табірної середовища, де відбувається швидка деградація особистості: колективна відповідальність за проступки; знищення тих, хто якось виділявся з юрби, що змушувало ув'язнених зливатися із загальною масою; і, що найголовніше, – позбавлення в'язнів самотійності, коли кожний самотійний крок карався; регламентація до дрібних деталей табірної життя. Автором книги був знайдений метод запобігання корозії особистості – створення сфери автономної поведінки, де можна самотійно діяти і нести за свої вчинки особисту відповідальність¹⁰.

Психологічні дослідження свідчать, що спрямування вольового вектора усередину людини реалізується через рольовий потенціал особистості. Тобто формування внутрішніх вольових векторів може успішно здійснюватися на основі рольових тренінгів.

Людина являє собою сукупність соціальних ролей, що є основною сферою реалізації її соціальної активності. Визнається, що сувора фіксація людини на тих або інших соціальних ролях, тобто ототожнення себе з тією або іншою роллю на особистісному етапі розвитку людини, призводить до психічних патологій і звужує поле творчого і вольового самовираження особистості. Розвиток особистості щодо її вольового самовираження проходить шляхом розширення рольового репертуару в процесі звільнення від рольової фіксованості.

При цьому цей процес має бути внутрішньо мотивованим, а також спиратися на трансцендентний – недетермінований зовнішнім середовищем аспект – Вищу Реальність – її творчий потенціал.

---

¹⁰ Bettelheim B. Die Geburt des Selbst / B. Bettelheim. – Frankfurt: Fischer, 1984. – 346 s.

4. Розвиток вільного початку особистості педагога передбачає технологію розвитку знань та вмінь педагога до вільних, не зумовлених зовнішнім світом вчинків, реалізованих завдяки внутрішній мотивації поведінки, яка, у свою чергу, пов'язана з творчою активністю і її найважливішим атрибутом – творчим, тобто парадоксальним, діалектичним, нелінійним мисленням. У цьому сенсі людська особистість – це принципово творча сутність, що характеризується біфуркаційно-парадоксальною, нейтральної природою, покладеної в основі психічної організації творчих, геніальних людей, що відрізняються амбівалентністю їх психічної організації¹¹. Лекції та тренінги, спрямовані на розвиток парадоксально-діалектичного (нелінійного, діалогічного, творчого) мислення педагога реалізуються завдання з розвитку вільного самодетермінованого начала педагога, його внутрішньої мотивації, яка реалізується у процесі творчої діяльності.

5. Розвиток божественного творчого начала особистості передбачає формування парадоксального творчого мислення і форм діяльності людини як спроможності вийти за межі актуальною даності, що дозволяє відображати трансцендентальну світові, а тому парадоксальну природу Абсолюту, що досягається на основі педагогічного парадоксознавства¹². Тут важливим постає формування в педагогів "**Ми-світогляду**" на основі залучення до цінностей релігії як форми суспільної свідомості. Тут важливим постає реалізація таких принципів, як: Бог є любов; спасіння людини реалізується через відкриття душі, через добрі справи; життя є надлишком, повнота буття, щастя і саморозвиток у напрямі самовдосконалення, що дозволяє розвинути в педагога адекватне ставлення до світу ("Якщо око твоє буде чисте, то і тіло твоє буде світле" – *Матф. 6, 22-23*);

---

¹¹ Дорфман Л.Я. Основные направления исследований креативности в науке и искусстве / Л.Я. Дорфман, Г. В. Ковалева // Вопросы психологии. – 1999. – № 2. – С. 101-106.

¹² Вознюк О.В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика : Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – 708 с. Вознюк А.В. Педагогическая синергетика: монография. – Житомир: Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 2012. – 812 с.

вирішення проблем людини на духовному рівні полегшує здобуття людиною внутрішньої свободи і незалежності від тиску обставин; толерантність на основі прийняття як своєї, так і чужої картин світу; людина несе відповідальність за свої вчинки, а значить – за свої думки та досягнуті результати; вкрай невірним є принцип, відповідно до якого існує рівність між тим, що скоїла людина, і тим, яка вона є ("Не судіть, да не судимі будете" – *Матф. 7, 1*); кожна людина будує свою власну реальність ("Якщо ви будете мати віру з гірчичне зернятко і скажете горі цій "перейди звідси туди", і вона перейде і нічого не буде неможливим для вас" – *Матф. 17, 14-21*); у кожній людини є все необхідне для здійснення змін і досягнення власних цілей; ситуацією керує той, хто володіє більшою гнучкістю (творчістю)¹³.

6. Розвиток саможертвовного початку людини (педагога) реалізується на шляхах його творчої діяльності, яка постає непрагматичною активністю заради самої активності, що формує в людині готовність самозречення та саможертвовності, які постають головним аспектом любові. Загалом, цей аспект особистості пов'язаний із духовним началом людини. При цьому з'ясовується **сутність любові педагога до дітей**, про яку так багато пишуть науковці. Любов педагога до дітей впливає з декількох обставин, а саме: місії життя як процесу самовдосконалення, що передбачає вдосконалення інших; Ми-світогляду; розуміння щастя – вищої мети людини – як реалізації соборного, колективістського буття (етимологічний та структурний аналіз слова "щастя" виявляє зміст: "бути з частиною цілого"); жаги гармонійного життя, яке втілюють діти і з якими педагог прагне спілкуватися задля досягнення власної гармонії.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми та потребує подальшого поглибленого теоретичного та практичного вивчення

---

¹³ Педагогічна спільнота: психосоціальний аспект: колективна монографія / за ред. О.А. Донченко. – К.: Наукова думка, 2007. – 192 с. – С. 130-132.

шляхів розвитку особистості педагога на більш тривалому відрізку часу у процесі розвитку та саморозвитку особистості педагога в умовах загальноосвітнього навчального закладу. При цьому важливим перспективним напрямом наукових розвідок вважаємо лонгїтюдне дослідження щодо з'ясування особливостей розвитку найбільш глибоких – духовного та рольового – аспектів особистості педагога.

БІБЛІОГРАФІЯ

Основні монографії та навчальні посібники

1. Voznyuk O. V. Main Aspects of the Concept of Universal Model of the Being / O. V. Voznyuk, L. M. Ovander, O. R. Tychyna. – Zhytomyr : Volyn, 1997. – 132 p.
2. Вознюк О.В. Основні аспекти концепції універсальної моделі буття / О. В. Вознюк, Л. М. Овандер, О. Р. Тичина. – Житомир : Волинь, 1997. – 115 с.
3. Вознюк О.В. Світ людини: проблеми комплексного вивчення : за матеріалами наук. семінару з синергетики під кер. І. Г. Грабара / О. В. Вознюк, О. Р. Тичина. – Житомир : Волинь, 1997. – 127 с.
4. Вознюк А.В. Основные аспекты концепции универсальной модели бытия / А. В. Вознюк, Л. Н. Овандер, О. Р. Тычина. – Житомир : Волинь, 1997. – 137 с.
5. Вознюк О.В. Динаміка та структура економічних феноменів: спроба філософського синтезу / О. В. Вознюк, О. Р. Тичина. – Житомир : Волинь, 1998. – 132 с.
6. Вознюк О.В. Людина, що навчається: головні аспекти нової парадигми освіти / О. В. Вознюк, О. Р. Тичина. – Житомир : Волинь, 1998. – 229 с.
7. Вознюк О.В. Теорія і практика апроксимально-аналітичного методу навчання іноземних мов / О. В. Вознюк, О. Р. Тичина. – Житомир : Волинь, 1998. – 183 с.
8. Англійська мова : військово-технічні тексти для позааудиторного читання / уклад.: С. М. Гуральчук, І. Ю. Хиць, О. В. Вознюк. – Житомир : ЖВІРЕ, 2002. – 82 с.
9. Вознюк О.В. Соціосинергетика та ідеологія держави : навч. посібник / О. В. Вознюк, І. Г. Грабар, М. А. Козловець. – Житомир, 2002. – 187 с.
10. Вознюк О.В. Становлення екологічної відповідальності старшокласників у позаурочній діяльності : метод. рекомендації / О. В. Вознюк. – Житомир : ЖДПУ, 2003. – 52 с.
11. Синергетика економічних систем : навч. посібник /

І. Г. Грабар, Є. І. Ходаківський, О. В. Вознюк, А. Ю. Возна. – Житомир, 2003. – 244 с.

12. Брандес В.М. Технология решения проблемных ситуаций в контексте концепции функциональной асимметрии мозга человека / В. М. Брандес, А. В. Вознюк. – Житомир, 2003. – 41 с.

13. Практикум з англійської мови / уклад.: Л. М. Бахмутова, О. В. Вознюк, С. А. Тимченко та ін. – Житомир: ЖВІРЕ, 2003. – 160 с.

14. Довідник словотвірних елементів англійської мови / уклад. О. В. Вознюк. – Житомир : ЖВІРЕ, 2003. – 96 с.

15. Практикум з граматики англійської мови / уклад.: О. В. Вознюк, С. А. Тимченко. – Житомир : ЖВІРЕ, 2003. – 170 с.

16. Вознюк О.В. Концепція цілісності як основа філософського синтезу знань / О. В. Вознюк. – Житомир : Рута-Волинь, 2005. – 588 с.

17. Вознюк А.В. Манипуляция женщиной в современном мире и как с этим бороться. Теория влияния, философские, психологические и антропологические основания полового диморфизма / А. В. Вознюк. – Житомир, 2006. – 204 с.

18. Брандес В.М. Психотерапия педагогического труда, или Учитель, исцелись сам : монография / В. М. Брандес, А. В. Вознюк. – Житомир, 2007. – 384 с.

19. Синергетична парадигма економіки : монографія / Є. І. Ходаківський, І. Г. Грабар, Ю. С. Цал-Цалко, І. Є. Януль, О. В. Вознюк, О. Г. Денисюк, О. М. Охрімчук. – Житомир, 2007. – 160 с.

20. Вознюк О.В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід (др. пол. ХХ ст.) : навч.-метод. посібник / О.В. Вознюк; за ред. проф. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2008. – 128 с.

21. Вознюк О.В. Збірник тестів з англійської мови / О.В.Вознюк, А.В.Чирва. – Житомир : ЖВІ НАУ, 2008. – 178 с.

22. Вознюк О. В. Розробка нової Концепції мовної підготовки особового складу ЗС України. Науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення системи мовної підготовки та мовного тестування особового складу ЗС України / О. В. Вознюк, Ю. М. Захарчишина, А. П. Маслак. – Ж. : ЖВІНАУ, 2008. – 151 с.

23. Англійська мова: технічні тексти для позааудиторного читання / О. В. Вознюк, С. М. Ситняківська. – Житомир: ЖВІ НАУ, 2008. – 152 с.

24. Вознюк О.В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід: Монографія / за ред. проф. П.Ю. Сауха / О.В. Вознюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 184 с.

25.Вознюк О.В. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: Монографія / О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 684 с.

26.Вознюк О. В. Інноваційні підходи до організації знань у системі професійно-педагогічної підготовки: Монографія / О.В.Вознюк // Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології і методики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 2009. – С. 82–102.

27.Духовна культура особистості: Навчальний посібник: Вид. 2-ге, допов. / Д.В.Чернілевський, О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк, С.Б. Олійник, Т.П. Петракова, М.Ф. Рибачук, В.М. Синіцин, О.В. Столяренко / За ред. Професора Д.В. Чернілевського. – Вінниця: АМСКП, 2010. – 460 с.

28.Дубасенюк О.А. Професійно-педагогічні задачі: типологія та технологія розв'язання: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / О.А.Дубасенюк, О.В.Вознюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Імені Франка, 2010. – 272 с.

29.Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник : Вид. 2-ге, допов. / Д.В. Чернілевський, О.Є. Антонова, Л.В. Барановська, О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк та ін. / За ред. професора Д.В. Чернілевського. – Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. – 484 с.

30.Життєві імперативи та наукова школа професора П.Ю.Сауха: науково-популярне видання / Укладачі О.В.Вознюк, В.М. Заглада, М.А. Козловець, Л.М. Куницька, П.Ф. Романюк, В.М. Слюсар. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2010. – 204 с.

31.Вознюк О.В. Аналіз еталонного акме-синергетичного середовища на прикладі виховного закладу А.С. Макаренка // Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід: Монографія / За ред. О.А.Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – С. 146-163.

32.Вознюк О.В. Синергетичний підхід до професійно-педагогічної підготовки творчого вчителя // Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід: Монографія / За ред. О.А.Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – С. 280-300.

33.Дубасенюк О.В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога / О.А.Дубасенюк, О.В.Вознюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2011. – 59 с.

34.Вознюк А.В. Философские основания педагогической аксиоматики: монография / А.В. Вознюк, А.А. Дубасенюк. – Житомир, Изд. ЖГУ им. И.Франко, 2011. – 564 с.

35.Вознюк О.В. Синергетичні засади організації знань у

системі вищої освіти // Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 135-155.

36. Вознюк О.В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної освіти // Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 106-123

37. Дубасенюк О.А. Інноваційний підхід до аналізу професійної компетентності сучасного фахівця // Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха / О.А.Дубасенюк, О.В.Вознюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 328-346.

38. Вознюк О.В. Сучасні підходи як методологічні засади компетентнісного підходу в освіті // Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк / О.В.Вознюк, О.А.Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 11-18.

39. Королюк Т.В. Головні аспекти проблеми моніторингу якості освіти // Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк / Т.В.Королюк, О.В.Вознюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 335-343.

40. Вознюк О.В. Новітня концепція оцінювання якості вищої освіти // Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк / А.В. Вознюк, А.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 363-370.

41. Вознюк О.В. Компетентність фахівця у світлі системно-фрактального підходу // Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 371-385.

42. Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник : Вид. 3-ге, допов. / Д.В. Чернілевський, М.І.Томчук, О.А.Дубасенюк, О.Є. Антонова, В.І. Захарченко, О.В.Вознюк, Н.З. Сіранчук / За ред. професора Д.В. Чернілевського. – Вінниця: Нілан-ЛТД, 2012. – 364 с.

43. Креативна освіта: інструктивно-методичні матеріали для членів ННБК "Полісся" / О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонова, О.В. Вознюк, І. І. Коновальчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 40 с.

44. Вознюк О.В. Дослідження категоріально-поняттєвого поля креативної освіти // Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012 –

С. 42-71.

45.Вознюк О.В. Обґрунтування комплексної логіко-евристичної педагогіки // Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 85-125.

46.Інноваційна діяльність педагогів Житомирщини / О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонова, О.В. Вознюк, В.А. Ковальчук, І. І. Коновальчук, П.М. Кухарчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 44 с.

47.Вознюк О.В. Суб'єкт-суб'єктна особистісно орієнтована парадигма як головний критерій виявлення педагогічних міфів // Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 79-123.

48.Вознюк О.В. Організаційно-педагогічні засади формування здорового способу життя суб'єктів освіти : монографія / О.В. Вознюк., О.А.Дубасенюк, Ф.М.Калінчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 408 с.

49.Вознюк А.В. Педагогическая синергетика: монография. – Житомир: Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 2012. – 812 с.

50.Вознюк О.В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика : Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – 708 с.

51.Вознюк О.В. Реформування освіти у контексті сучасних освітніх міфів // Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої. – К.: ТОВ "Видав чине підприємство" ЕДЕЛЬВЕЙС", 2013. – С. 239-250.

52.Вознюк О.В. Теоретико-методологічні та технологічні аспекти педагогічної системи А.С. Макаренка у контексті глобальних проблем сучасної освіти // Інноваційність ідей А. С. Макаренка в педагогіці ХХІ століття / за ред. О.А. Дубасенюк: монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 72-104.

53.Вознюк А.В. Интегральная концепция соматического и духовного здоровья личности: монография / под ред. А. А. Дубасенюк. – Житомир: Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 2013. – 716 с.

54.Вознюк О.В. Розвиток особистості педагога в умовах цивілізаційних змін: теорія і практика : Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. – 608 с.

55.Вознюк А.В. Холистическая образовательная парадигма // Научные исследования: информация, анализ, прогноз :

монографія [А.В.Вознюк, Ю.К. Волков, А.А. Дубасенюк]. – Книга 4. – Москва: Наука информ; Воронеж: ВГПУ, 2014. – С. 54-62.

56.Вознюк О.В. Нова парадигма моделювання та розвитку історико-педагогічного процесу: монографія. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014 – 550 с.

57.Вознюк О.В. Побудова системи реабілітації адиктивних осіб на основі християнської психології: монографія. – Острог: Вид-во Національного університету "Острозька академія", 2014. – 316 с.

58.Вознюк О. В. Синергетична парадигма креативної педагогіки // Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи: монографія / за ред. Н. В. Гузій ; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – С. 3-22.

59.Вознюк О.В. Загальна теорія систем та її педагогічні проєкції // Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – С. 29-67.

60.Вознюк А.В. Концепция личности как трансцендентальной сущности в трудах А.В. Вознюка // Рыбалка В. В Теории личности в отечественной философии, психологии и педагогике: Пособие. Житомир Изд-во ГУ им. И. Франко, 2015. – С. 679-698.

61.Вознюк А. В. Как возможен синтез знаний: монография. – Житомир: Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 2016. – 770 с.

62.Вознюк А. В. Основные аспекты теории успеха (главы из книги "Как возможен синтез знаний") : монография. – Житомир: Изд ЖДУ им. И.Франко, 2016. – 272 с.